

VU Research Portal

Boevenbiografie; Inleiding op dit themanummer

van Gemert, F.H.M.; van Swaaningen, R.

published in

Tijdschrift over cultuur & criminaliteit
2012

document version

Peer reviewed version

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Gemert, F. H. M., & van Swaaningen, R. (2012). Boevenbiografie; Inleiding op dit themanummer. *Tijdschrift over cultuur & criminaliteit*, 2(3), 3-16.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

This is a postprint of

Boevenbiografie; Inleiding op dit themanummer

Gemert, F.H.M. van, Swaaningen, R. van

criminaliteit, 2(3), 3-16

Published version: no link available

Link VU-DARE: <http://hdl.handle.net/1871/45979>

(Article begins on next page)

Bron: Gemert, F. van & R. van Swaaningen (2012) Boevenbiografie; Inleiding op dit themanummer. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit* 2(3), pp. 3-16.

Boevenbiografieën; een inleiding op dit themanummer

Frank van Gemert en René van Swaaningen

Inleiding

Een mooiere aanleiding om het onderwerp van dit themanummer van het Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit, boevenbiografieën, te introduceren konden we ons nauwelijks wensen. De recente ophef over het feit dat Willem Holleeder een column krijgt in de *Nieuwe Revu* legt uitstekend zowel het intrigerende als het verontrustende van boevenbiografieën bloot. *Nieuwe Revu* vraagt Holleeder natuurlijk als columnist omdat men denkt dat de lezer van het tijdschrift de verhalen van zo'n grote boef wel spannend zal vinden. En daar hebben ze waarschijnlijk gelijk in: *true crime* boeken en televisieprogramma's vinden, net als misdaadfilms en -docudrama's, nu eenmaal gretig aftrek. Criminaliteit en criminelen fascineren.

In de flaptekst van de recente biografie van de jonge Holleeder door Auke Kok (2011) wordt nog een andere kernvraag in dit verband gesteld. "Vele Amsterdammers dachten in de herfst van 1983 hetzelfde. Ze zagen zijn foto in de krant en riepen uit: 'hè? Wimpie?' Dat Willem Holleeder tot zoiets in staat was. Van de andere drie gefotografeerden hadden ze het misschien voor mogelijk gehouden dat ze achter de ontvoering van Freddy Heineken zaten, maar niet van onze Willem. Later, na zijn straf, kwam Holleeder opnieuw in de publiciteit, als vermeende bendeleider en sluwe afperser van zakenlieden." Hoe kan zo'n 'toffe gozer' uit de Jordaan nu zulke vreselijke dingen doen...? Dat willen we weten!

De Amsterdamse wethouder Eric van der Burg vindt het echter "volstrekt idioot en smakeloos" dat Holleeder columns gaat schrijven. "Schande dat Revu dit doet", zegt hij. Deze man zou volgens de wethouder geen 'boefje' zijn en dus ook geen tweede kans verdienen. Sterker nog: "deze man had nooit meer vrij mogen komen." Ook in *Elsevier* is uitgebreid schande gesproken van het feit dat *Nieuwe Revu* een 'topcrimineel' 'verheerlijkt' en hem in de gelegenheid stelt 'zijn straatje schoon te vege'. Eigenlijk is dit een verbazingwekkende discussie. Je kunt de televisie niet aanzetten en je kunt de krant niet open slaan of het misdaadnieuws komt je tegemoet. Iedereen mag er zijn zegje over doen, maar: boeven zelf moeten er het zwijgen toe doen... Met criminaliteit is het net als met seks: 'sex sells', maar dan moeten de makers je niet veel achter de schermen van de seksindustrie laten kijken, want dan krijgt de weerzin de overhand. Criminaliteit verkoopt ook uitstekend, maar een spannend verhaal moet je niet verpesten door te veel nare details te onthullen en het stereotype beeld van de dader te nuanceren, want de kijker of lezer moet er wel enige genoegdoening aan kunnen ontleen. De boef moet zijn verdiende loon krijgen, anders is het niet meer leuk.

In een recensie van Koks Holleeder-biografie wordt ook op een andere in het kader van dit themanummer relevante vraag ingegaan: wat maakt een biografie eigenlijk goed of juist niet goed? Recensent Hassan Bahara (2012) stelt in dit verband: "Doordat Holleeder en de Jordaan op praktisch iedere pagina worden beschreven als toffe Jordaanse clichés, raak je steeds meer het zicht kwijt op wat voor wijk de Jordaan nu werkelijk was en wat Holleeder nu werkelijk motiveerde", om uiteindelijk te concluderen dat Koks biografie vooral "kitscherige opvulling" bevat, die de gepretendeerde kwalificatie 'diepgravend onderzoek' niet waard is.

Dit punt raakt aan de kernvraag van dit themanummer: wat hebben wij *in wetenschappelijke zin* eigenlijk aan boevenbiografieën?

Laten we in dit tijdschrift daartoe beginnen met de cultureel criminologische relevantie ervan. In de culturele criminologie wordt vooral gezocht naar de betekenis die criminaliteit heeft voor degene die het pleegt. Hiermee wordt een dimensie toegevoegd aan het berekenende en instrumentele beeld dat de meeste criminologen hebben van delinquenten. Er wordt in de culturele criminologie vooral stelling genomen tegen het idee van bijvoorbeeld Marcus Felson (1998) dat criminaliteit eigenlijk een vrij saaie, alledaagse routinehandeling is, waar maar weinig spannends aan te beleven valt. Kijken we echter naar de beweegredenen van wetsovertreders zoals die uit etnografisch onderzoek naar voren komen, dan blijkt veel criminaliteit wel degelijk te zijn ingegeven door het zoeken naar spanning, het opzoeken van grenzen en het trekken van een lange neus tegen autoriteiten en brave burgers. Mike Presdee (2000) heeft dit getypeerd als het carnavaleske karakter van criminaliteit. Juist vanwege het sterke *emic* perspectief op de beweegredenen van delinquenten ligt het voor cultureel criminologen voor de hand biografieën serieus te nemen.

Ook op de hierboven reeds aangestipte primaire psychologische vraag die iedere aankomende criminoloog heeft – wat voor mensen doen nou zulke dingen? – kan een biografie enig licht werpen. We zullen hier later nader op in gaan, wanneer we de bijdrage van biografisch onderzoek aan de levensloopcriminologie zullen bespreken. Maar ook bij de beantwoording van de klassieke Durkheimiaanse vraag naar het ontstaan van het collectieve geweten van een samenleving kan de boevenbiografie goede diensten bewijzen. Criminaliteit en bestraffing geven in deze theorie aan welke morele grenzen een samenleving stelt en welke normen belangrijk worden gevonden. Het feit dat criminele biografieën, en *true crime* verhalen en misdaadprogramma's zoveel mensen fascineren geeft aan dat wij graag griezelen van 'enge mensen' – als ze maar niet te dicht bij komen. En als we zien hoe slecht 'zij' zijn, des te beter voelen wij onszelf. Ons eigen leven mag dan weliswaar niet zo spannend zijn, of zelfs vrij saai, wij zijn in ieder geval 'goed'. Het bepalen van die grens tussen goed en kwaad is ook een evidente functie van de boevenbiografie.

Voor de kritische criminologie is Michel Foucaults notie van het 'verworpen weten', de kennis die in dominante wetenschapsopvattingen geen plaats krijgt, van groot belang. Foucault heeft zelf, met zijn boek *Moi, Pierre Rivière* een biografie geschreven, waarin hij onder andere gebruik maakt van een in detentie geschreven bekentenis van de jonge boerenzoon, die daarin opvallend nauwkeurig zijn motieven kenbaar maakt om zijn moeder, zuster en broer te vermoorden (Foucault 1973). Zo kunnen we deze moord uit de negentiende eeuw bekijken vanuit het perspectief van de moordenaar. Een heropleving van dit Foucaultiaanse gedachtegoed vinden we in de hedendaagse stroming van de zogenaamde *convict criminology*. Onder deze noemer scharen (ex-)gedetineerden zich die in de bajes criminologie hebben gestudeerd en nu als onderzoeker het dominante beeld van criminaliteit en detentie trachten recht te zetten op basis van hun eigen ervaringen. Er zijn overigens veel meer voorbeelden te noemen waarin 'anekdotische' kennis wordt gebruikt ter correctie van dominante wetenschappelijke beelden. In zijn boek *La misère du monde* gebruikt Pierre Bourdieu (1999) levensgeschiedenissen van gewone Fransen die zijn gemarginaliseerd of uitgesloten van de *mainstream* samenleving om aan te tonen dat eenduidige ideeën over 'de' samenleving te reductionistisch en te simpel zijn. Op deze manier ontstaat een veel diverser beeld van 'de' samenleving en de beleving van veiligheid dan in de *mainstream* criminologie. In alle drie de genoemde gevallen wordt biografisch onderzoek gebruikt ter correctie van een (fictieve, overgestructureerde) statistische werkelijkheid.

Boevenbiografieën zijn bepaald geen nieuw verschijnsel, dat zowel journalistieke als wetenschappelijke klassiekers omvat. In de begindagen van de criminologie, speelden biografieën een centrale rol bij de Chicago School met Robert Park. Dat komt nog ter sprake.

Ook van journalisten zijn biografieën verschenen die de tand des tijds moeiteloos hebben weerstaan. We noemen hier *In Cold Blood* van Truman Capote (1966), een boek waarin de impact van een raadselachtige moord uit 1959 op een boerenfamilie in Kansas wordt ontrafeld door alle betrokkenen, zowel slachtoffers, daders, opspoorders als andere plattelandsbewoners op zeer empathische wijze op te voeren. In de afgelopen jaren zijn *Capote* en *Infamous* verschenen, twee films die vooral laten zien hoe Capote werkte en volledig opging in zijn pogingen een relatie op te bouwen met een van de twee moordenaars.

Is er eigenlijk wel een verschil tussen kwalitatief, etnografisch onderzoek en journalistiek? Op deze vraag moet in een themanummer over biografieën ook worden ingegaan. In een interview in het openingsnummer van dit tijdschrift stelde Jock Young: “Hoe ouder ik word, hoe meer ik geïnteresseerd raak in biografieën. Iemands wetenschappelijke werk wordt zoveel interessanter wanneer je weet hoe iemand heeft geleefd!” (Van Swaaningen 2011: 108) Young heeft het hier over biografieën van *criminologen*, maar hetzelfde geldt feitelijk voor biografieën van *criminelen*. Een goede biografie moet voldoende context bieden, voldoende zicht op de structuur en de omgeving, die iemands handel en wandel mede bepalen. Auke Koks biografie van Willem Holleeder biedt dit onvoldoende en dat is voor de recensent reden om het een slechte biografie te vinden. Zonder oog te hebben voor context en structuur lopen we het risico met biografisch onderzoek ‘zoo keeping criminology’ te bedrijven. Deze typering gebruikte Al Gouldner voor het soort onderzoek waarin ‘criminelen’ worden beschreven als een exotische diersoort, die wel een zekere aaibaarheidsfactor wordt toegedicht, maar die toch netjes in zijn kooi moet blijven (Staring & Van Swaaningen 2012: 53).

Terug naar de vraag of er een wezenlijk verschil is tussen (goede onderzoeks) journalistiek en kwalitatief onderzoek? Ten eerste vinden wij dat dit verschil inderdaad niet moet worden overdreven. Het is niet toevallig dat een belangrijke grondlegger van kwalitatief onderzoek in de sociale wetenschappen, de genoemde Robert Park, van oorsprong journalist was. Toch hebben de beroepsgroepen hun eigen codes en werkwijzen. Anders dan de journalist is de sociale wetenschapper verplicht systematisch te werk te gaan en zijn methode te expliciteren, wat zowel ethisch als qua transparantie verschillen te zien kan geven. Voorts is nieuwswaarde leidend voor de journalist en bekommert de wetenschapper zich daar niet om. Omgekeerd relateert de wetenschapper zijn bevindingen aan wat we al weten op basis van eerder onderzoek en theorieën, terwijl de journalist zich dat niet afvraagt.

Reden genoeg om in deze inleiding een staalkaart te presenteren van boevenbiografieën die in het Nederlands of het Engels zijn geschreven en de waarde ervan voor de wetenschap te bezien. De schier ontelbare cinematografische klassiekers op dit terrein – Bonnie en Clyde, Scarface et cetera – zullen hierbij onbesproken blijven: misschien een idee voor een volgend themanummer van dit tijdschrift. De onderstaande staalkaart bevat een selectie, die is ingegeven door het (cultureel) criminologische belang ervan. Boevenbiografieën die geschreven zijn door wetenschappers krijgen daarom bijzondere aandacht.

Een staalkaart

Een overzicht van naoorlogse biografieën met criminele hoofdpersonen uit Engeland laat zien dat die in de regel door boeven zelf zijn geschreven en betrekking hebben op het harde leven in detentie. Het zijn ‘prison autobiographies’, die werden gebruikt in debatten over hervorming van het detentiesysteem (Nellis 2002). Ook de recente autobiografie van ‘Razor’ Smith (2004) doet verslag van de mensonwaardige situaties in Britse gevangenissen en is in dat opzicht een soortgelijk type. In de Verenigde Staten hebben hoofdpersonen hun

verhaal op schrift gesteld om aan de doodstraf te ontkomen. Zo verschijnt in 1954 *Cell 2455 Death Row*, een boek waarin Caryl Chessman zijn zaak bepleit en de discussie over de doodstraf aanjaagt. In deze traditie kan ook Jack Abbotts bekende boek *In the Belly of the Beast* worden geplaatst, waarin de auteur verhaalt van zijn ervaringen met een vernederend en onrechtvaardig gevangenisstelsel (Abbott 1981). De hierboven genoemde ‘convict criminology’ kan deels worden beschouwd als een wetenschappelijke pendant hiervan.

Een ander Brits sub-genre ontstaat in de jaren zeventig van de vorige eeuw, toen John McVicar (1974), Jimmy Boyle (1977) en Walter Probyn (1977), personen die al bekendheid genoten in de tijd dat ze nog op vrije voeten waren, met autobiografieën over hun criminele daden op de voorgrond traden. De verhalen van de eerste twee kunnen dienen als voorbeelden van *desistance*, want Boyle en McVicar worden na hun criminele carrière journalist. Over hun levens zijn ook films gemaakt. McVicar studeert tijdens zijn gevangenschap sociologie en zijn docent, Laurie Taylor, doet in een boek verslag van hoe McVicar hem na diens straf rondleidt ‘in the underworld’ (Taylor 1985). Veel van deze biografieën zijn exemplarisch voor het labellingproces, waardoor mensen door een misstap in een neerwaartse spiraal terecht komen waar zij niet meer uit komen. Jean Genets autobiografische boek *Journal du voleur* uit 1949, waarin minutieus uiteen wordt gezet hoe een jonge man zich volledig aanpast aan zijn onontkoombare stigma als ‘dief’ is daarom een icoon in de labellingbenadering geworden. Deze bekende Franse crimineel en schrijver is ook mede zo belangrijk, omdat de filosoof Jean-Sartre (1963) hem in zijn biografie *Saint Genet: Comédien et Martyr* nadrukkelijk neerzet als een culturele rebel, die in alles zijn eigen pad kiest en de maatschappelijke gevolgen daarvan aanvaardt. Veel cultureel criminologisch kunnen we het niet maken.

In de jaren die volgen trekken in Engeland vooral de levensverhalen van de tweelingbroers Ronald en Reginald - Ronny & Reggie - Kray de aandacht. Dit begint met een journalistiek product (Pearson 1972), maar de broers krijgen in de gaten dat ze een zekere bekendheid hebben verworven, waarop zij, maar ook hun oudere broer Charlie en zus Kate, deels in samenwerking met ghostwriters, een hele reeks boeken gaan schrijven (R. & R. Kray 1988; C. Kray 1988; R. Kray 1990; K. Kray 2000, R. Kray 2000). Met deze boeken, waarin een volhardende criminele toon doorklinkt, groeit de populaire aandacht, die behalve boeken ook een film en televisiedocumentaires voortbrengt, en er ontstaat rond de broers een zekere mythevorming. “It is certainly that fascination on which publishers are capitalizing” (Nellis 2002: 442).

Ook hier te lande zijn levensverhalen van boeven gewilde kost. Vanaf de zogenaamde IRT-affaire en de daaruit voortvloeiende parlementaire enquête inzake opsporingsmethoden van begin jaren negentig worden er steeds meer van deze boeken geschreven. Vooral de geschreven pers haakte in op het onderwerp – de aanpak van de grootschalige drugshandel – en wekte bij het publiek de belangstelling voor de vaderlandse georganiseerde misdaad. In het kielzog hiervan zag een reeks boevenbiografieën het licht en vrijwel steeds zijn die boeken het werk van misdaadverslaggevers, die voor een dag- of weekblad de opsporing en vervolging van bekende criminelen volgen en daar verslag van doen. Zij hebben contact met de politie, volgen rechtszaken op de voet, trekken zo mogelijk ook andere bronnen na en schrijven daarover voor hun abonnees. Aan het eind van de rit, als de veroordeling een feit is en de gevangenisstraf begint, worden de verslagen en artikelen gebundeld tot een gestileerd verhaal in boekvorm.

Menig boef is vanwege de ruime berichtgeving een ‘BN-er’, een bekende Nederlander, geworden en bepaalde opsporingsonderzoeken naar ernstige vergrijpen genieten zoveel aandacht dat elke krantenlezer ervan op de hoogte is. Verschijnt hierover vervolgens een boek, dan lijkt publieke belangstelling gegarandeerd. Journalisten als Bart Middelburg, Marjan Hüsken, Harry Lensink, Henk Jan Kortierink, John van den Heuvel, Peter R. de Vries en Paul Vugts hebben een gezamenlijk oeuvre opgebouwd dat onder meer de biografieën

omvat van Klaas Bruinsma (Middelburg 1992), Thea Moear (Middelburg 2000; Korterink 2008), Mink Kok (Hüsken 2007), Charles Zwolsman (Hüsken 2001) en de Heineken ontvoerders (De Vries 1987), onder wie Willem Holleeder (Kok 2011).

Welke vragen worden gesteld?

De hoofdpersoon is dood of gedetineerd, niet meer actief dus, en de auteur kijkt terug op zijn loopbaan. De afloop is bekend, maar hoe is het zo gekomen? Veel biografen beantwoorden in wezen *die* vraag. Een persoon kwam in beeld vanwege zijn carrière als politicus, topvoetballer of filmacteur en soms is er sprake van beeldvorming, die al dan niet actief wordt gemanipuleerd. De biografie maakt het mogelijk thema's uit te lichten, een ander licht op het individu te werpen en om verschillende gebeurtenissen of fasen uit zijn leven op elkaar te betrekken. Zo kan een biografie een hernieuwde kennismaking zijn met de hoofdpersoon.

De hoofdpersoon van een boevenbiografie hoeft in eerste instantie niet bekend te zijn bij het publiek, als zijn daden maar de aandacht hebben getrokken en heftige reacties hebben opgeroepen - niet zelden vanwege buitensporig geweld of grote wreedheid. Wie was de persoon die dat heeft gedaan?

In 1934 werd in een pakhuis aan het Waterlooplein het achtjarige Joodse meisje Sara Beugeltas vermoord. Criminoloog Koos van Weringh (1995) schrijft in de vorm van een kroniek over de vermissing van het meisje, dat later blijkt te zijn gewurgd en seksueel misbruikt. De zaak leidde tot massahysterie, waarin werd gevraagd om zware bestraffing van de zwakbegaafde dader Emanuel Polak. Een vergelijkbaar en meer recent voorbeeld is de zaak van de Oostenrijker Joseph Fritzl, die in 2008 in de schijnwerpers kwam te staan, nadat bekend werd dat hij 24 jaar lang zijn dochter Elisabeth opgesloten hield in een verborgen kelderruimte en zeven kinderen bij haar verwekte (Hall 2008). De ontvoering van Alfred Heineken en zijn chauffeur Ab Doderer in 1983 is een ander voorbeeld van een geruchtmakende zaak met daders die destijds nog onbekend waren (De Vries 1987).

Ook het verhaal van het slachtoffer kan de insteek zijn, maar ook daarbij gaat meestal de meeste aandacht uit naar het vergriep. De Oostenrijkse Natascha Kampusch was een meisje dat in 1998 op tienjarige leeftijd verdween en in 2006 aan haar ontvoerder Wolfgang Priklopil wist te ontkomen (Kampusch 2010). Priklopil pleegde, nog voor hij gearresteerd kon worden, zelfmoord door voor een trein te springen. Een meer literair voorbeeld biedt het autobiografische relaas van Margaux Fragoso (2011), waarin zij vertelt over de (seksuele) relatie die zij vanaf haar achtste jaar had met een veel oudere man. Dit zelfde thema staat centraal in *Mijn meneer*, het recente boek van Ted van Lieshout (2012). Interessant hierbij is dat Fragoso en Van Lieshout hun 'oudere liefde', zeer tegen de tijdgeest in mogen we wel stellen, niet zo zeer neerzetten als een 'boef', maar een veel complexer en gelaagder beeld geven van hun pedofiele relatie. Ook Natascha Kampusch schetst geen beeld van zichzelf als 'zielig slachtoffer' van een 'zieke pedo' die alleen maar op zijn eigen lustbevrediging uit is. Het feit dat dat dit haar wel is kwalijk genomen – *ze moet* wel getraumatiseerd zijn; anders voelen wij ons ongemakkelijk – is vanuit victimologisch perspectief bijzonder interessant.

Een volgende categorie betreft personen die niet bekend zijn en van wie ook de daden geen bijzondere aandacht hebben getrokken. In commercieel opzicht lijken deze levensverhalen minder interessant en men komt ze dan ook niet vaak tegen op de *true crime* stapeltjes in de boekhandel. Toch zijn zij interessant - vooral voor wetenschappers - omdat de hoofdpersonen exemplarisch kunnen zijn voor de groepering waartoe ze gerekend worden of het tijdvak, de sociale kring, de setting waarbinnen ze opereren.

Wetenschappers en biografieën

Twee beroemde Amerikaanse biografische studies op het terrein van de criminologie zijn Clifford Shaws *The Jack-Roller* uit 1930 en Edwin Sutherland *The Professional Thief* uit 1937. Beide zijn gebaseerd op een reeks interviews met één dader, respectievelijk Stanley en Chic Conwell. In 1974 publiceert Carl Klockars *The Professional Fence*, een boek met de heler Vincent Swaggi als hoofdpersoon. Vooral de studie van Shaw geldt als baanbrekend, omdat het boek zich baseert op 'a delinquent boy's own story'. Voorheen waren publicaties afstandelijker en kwamen boeven die op vrije voeten waren niet aan het woord. De eerste twee studies zijn afkomstig uit de Chicago School, waar in de vroege twintigste eeuw de fundamentele methoden werden gelegd voor het systematisch verzamelen van data uit en over het leven zelf, terwijl sociale wetenschappers toen nog bijna uitsluitend klinisch of statistisch materiaal verzamelden.

Na deze bloeiperiode zakte de interesse van wetenschappers voor biografieën weer weg en waren het vooral autobiografieën van gedetineerde boeven die de aandacht trokken (Shover 2010). Ter ere van de honderdjarige geboortedag van Clifford Shaw is een themanummer van *Theoretical Criminology* (2007, no.4) uitgekomen dat in zijn geheel is gewijd aan zijn boek *The Jack-Roller*. Dit is helaas een eenmalige oprisping gebleken. Het aantal wetenschappelijke publicaties staat in geen verhouding tot journalistieke biografische producten over boeven die worden uitgebracht onder de noemer 'true crime'. *The Confessions of a Dying Thief* is het verhaal van Sam Goodman dat werd opgetekend door Darrel Steffensmaier en Jeffery Ulmer (2005). Het is een van de weinige hedendaagse Engelstalige wetenschappelijke biografieën.

In Nederland is het beeld niet veel anders; ook hier houden criminologen zich nauwelijks bezig met biografisch onderzoek. Een uitzondering hierop vormt de criminoloog Frank Bovenkerk (1995), die het verhaal optekende van Bettien Martens - een Nederlandse vrouw die een belangrijke schakel werd in de drugshandel van de Italiaanse en Colombiaanse maffia. Daarnaast moet de biografie van de onverbeterlijke inbreker Gerrit 'de Stotteraar' worden genoemd door cultuurhistorica en dichteres Hagar Peeters (2002). Vorig jaar verscheen de criminologische biografie van Jan Hoolwerf, een gewelddadige man die in een Amerikaanse prison gang verzeild raakte (Van Gemert 2011).

Individu in context

Het boek van Frank Bovenkerk maakt deel uit van een apart genre van maffia biografieën, dat tot stand is gekomen omdat de hoofdpersonen gearresteerd werden en in ruil voor strafvermindering zijn gaan praten. Deze spijtoptanten worden in Italië 'pentiti' genoemd. Eerste publicatie van deze soort was *The Valachi Papers* van Peter Maas (1968). Andere voorbeelden zijn de biografieën van Antonio Calderone (Arlacchi 1993) en Giusy Vitale (Vitale & Costanzo 2009). Aan de hand van de levensverhalen van deze hoofdpersonen kan worden beschreven hoe de maffia is georganiseerd en hoe zij opereert.

Hagar Peeters (2002) schreef over Gerrit de Stotteraar, die geboren werd in 1920 en een lange criminele loopbaan kende. Een haast eindeloze reeks van inbraken en insluipingen bezorgde hem de reputatie van een beruchte crimineel, die er zeer frequent in slaagde om na gevangen te zijn gezet ook weer uit te breken. Hij heeft veel Nederlandse gevangenisstraffen binnen gezien. Doordat zijn carrière zo lang is, ontstaat er ook een beeld van de zeer verschillende perioden binnen het Nederlandse gevangeniswezen. De strenge cellulaire opsluiting veranderde tussen 1950 en 1970 in een systeem waarin vooral naar resocialisatie werd gestreefd. Het levensverhaal van Gerrit de Stotteraar wordt niet alleen verteld tegen

deze achtergrond; dit decor biedt ook verklaringen voor hoe het hem is vergaan - al kan Peeters natuurlijk niet om de dwangmatige neiging van Gerrit tot stelen heen (2002: 162). Met andere woorden, in het levensverhaal van Gerrit komen persoonlijke eigenschappen en context samen.

Op soortgelijke wijze, zij het minder expliciet, verschaft Sytze van der Zee (2006) aan de hand van de veroordelingen van Willem van Eijk inzicht in de zich wijzigende opvattingen ten aanzien van de psychiatrische maatregel van terbeschikkingstelling. Werd deze seriemoordenaar na de straf voor zijn eerste fatale vergrijp nog vrijgelaten, in het huidige tijdsgewricht lukt hem dat niet nog eens. Verderop in dit themanummer gaat Joke Harte hier nader op in.

Sommige onderzoekers focussen op aspecten van het leven van hun hoofdpersoon die hen in het bijzonder interesseren. Sutherland (1937) richt zich op het professionele leven van zijn dief. Ook voor Shaw (1930), Steffensmeier en Ulmer (2005) en voor Klockars (1974) gaat de klok pas echt lopen als de hoofdpersoon vergrijpen pleegt. Bovenkerk besteedt slechts enkele pagina's aan wat voorafging aan de criminele carrière van zijn hoofdpersoon. Hij stelt in dit verband: "In de persoonlijke en sociale achtergrond van Bettien Martens is niets, werkelijk geen enkele aanwijzing te vinden voor haar latere spectaculaire loopbaan in de internationale georganiseerde misdaad" (1995: 52). In het verhaal van Jan Hoolwerf kan zijn vroege jeugd daarentegen niet buiten beschouwing worden gelaten. Ver voordat hij crimineel actief wordt, heeft hij geleerd dat geweld een voor de hand liggende manier is om je zin te krijgen (Van Gemert 2011). De meeste van deze studies hebben gemeen dat ze aan de hand van het leven van de hoofdpersoon een ander verschijnsel willen beschrijven: de sociale wereld van dieven, helers, zakkenrollers, drugshandelaren en maffiosi. Het doen en laten van de hoofdpersoon is exemplarisch voor hoe mensen zich in zo'n wereld bewegen. Daarnaast biedt de geportretteerde ook een venster op die wereld.

Historici gingen de criminologen voor

Historici hebben van oudsher interesse voor biografieën. Naast archiefonderzoek is dit voor hen een van de belangrijkste bronnen om zich te krijgen op het leven en motieven van reeds lang overleden boeven (Staring & Van Swaaningen 2010: 45). In het 'Biografisch Portaal van Nederland', dat een verzameling van biografische informatie over de bewoners van Nederland beschikbaar stelt via de website <http://www.biografischportaal.nl>, zien we dit overwegend historische karakter van het wetenschappelijk gebruik van biografieën ook terug. Maar binnen de sociale wetenschappen in bredere zin is ook sprake van een groeiende belangstelling voor biografieën. Zo neemt de zogenaamde narratieve methode, die aanvankelijk vrijwel alleen door onderzoekers met een postmoderne wetenschapsopvatting werd gebruikt, een steeds belangrijker plaats in (Sools 2012).

Ondanks de flinke hoeveelheid boevenbiografieën blijft de belangstelling hiervoor onder criminologen gering. In de hoogtijdagen van het symbolisch interactionisme, de labelling-benadering en de kritische criminologie beleefde de biografie een zekere opleving, maar die is snel daarna ook weer uitgedoofd. Dit heeft stellig ook te maken met het sterk positivistische karakter van de hedendaagse mainstream criminologie en het utilitaire beleidsethos waarin zij is gevangen (Staring & Van Swaaningen 2010).

Levensloopcriminologie is een belangrijke stroming in de hedendaagse criminologie, die focust op het beginnen, doorgaan en stoppen van criminele loopbanen en vooral wordt beoefend door onderzoekers met een psychologische achtergrond. In eerste instantie zou men verwachten dat hier belangstelling bestaat voor biografieën: dat zijn immers bij uitstek verhalen die levenslopen blootleggen. Toch is dat niet zo.

Het onderzoek van deze criminologen richt zich meer op de ontwikkeling van crimineel gedrag op een geaggregeerd niveau en tracht risicofactoren te benoemen waar preventiemethoden op kunnen worden geënt. Gebeurtenissen of beslissingen die bewegingen naar of uit de criminaliteit in gang zetten, zogenaamde *turning points*, krijgen bijzondere aandacht. Levenslooponderzoekers werken weliswaar met data op individueel niveau, maar die verzamelen zij hoofdzakelijk middels longitudinale surveys. Dat is een wezenlijk andere aanpak dan bij het opstellen van een biografie wordt gebruikt. Een nog prangender verschil zit hem in de onderzoeksvraag. Levensloopcriminologen kijken weliswaar naar individuele factoren, maar de hoofdpersoon uit de biografie vervangen zij door factoren op hoger abstractieniveau om uitspraken te doen over *typen* daders. Ze verzamelen data van een heel andere soort en die data leiden ook tot heel andere bevindingen en inzichten.

Daarnaast heeft men in de levensloopcriminologie, anders dan bij biografisch onderzoek, weinig oog voor een sociologische inbedding die wordt bepaald door tijd en plaats van onderzoek. De data van cohorten kunnen verschillen vertonen, omdat zich op belangrijke momenten in iemands leven maatschappelijke veranderingen voordoen. Oorlogen, economische crises en bijvoorbeeld de introductie van drugs, zulke ontwikkelingen in de context kunnen criminaliteitspatronen van hele generaties beïnvloeden. Ze blijven echter buiten beschouwing, alsof de loopbanen zich in het luchtledige ontrollen (Weerman & De Keijser 2005). Door meer gebruik te maken van biografieën wordt de levensloopcriminologie wat minder bloedeloos en krijgen de bestudeerde 'objecten' meer reliëf. Recentelijk hebben de Australische criminologen Mark Halsey en Simone Deegan (2012) daar een mooie aanzet toe gegeven.

De hoofdpersoon als respondent

Een belangrijke methodologische kanttekening bij het wetenschappelijke karakter van de biografie is het feit dat de boef hierin niet alleen hoofdpersoon is, maar vaak ook de belangrijkste respondent. Als 'criminelen' het niet zo nauw met de wet nemen, hoe belangrijk vinden ze de waarheid dan? Soms wil de hoofdpersoon een statement maken of zijn straatje schoonvegen. Hij wil zijn zaak onder de aandacht brengen, iets rechtzetten, schuld bekennen, spijt betuigen of ergens mee afrekenen. Dit punt kwam ook duidelijk naar voren in de ophef over de Revu-columnist Willem Holleeder waarmee we deze inleiding begonnen.

Wat de boef vertelt is natuurlijk subjectief en misschien is wat hij zegt ook niet 'waar'. Die opmerking is terecht, maar geldt dat niet voor iedereen? Wie heeft niet hetzelfde gevoel wanneer hij een bankier of een politicus hoort praten? Een onderzoeker moet natuurlijk proberen te voorkomen dat hem zaken op de mouw worden gespeld en hij moet aantonen niet alles voor zoete koek te slikken, maar bij dit soort onderzoek heeft een interview niet het primaire doel 'de feiten' te achterhalen. *Whodunnit?*-vragen zijn in een politieverhoor en voor een journalist misschien erg belangrijk, maar ze zijn niet cruciaal bij het opstellen van een biografie. Wil men een persoon leren kennen en kunnen begrijpen waarom hij deed wat hij deed of is zoals hij is, dan is het veel belangrijker zijn ervaringen en beleving op te kunnen tekenen.

Een fraai voorbeeld biedt de biografie van Magadien Wentzel (Steinberg 2004), een verhaal dat zich hoofdzakelijk afspeelt binnen de muren van Zuid-Afrikaanse gevangenissen, waar de prison gangs 28 en 26 de dienst uitmaken. Biograaf Steinberg is in verwarring als hij merkt dat zijn hoofdpersoon de feiten verdraait. Pas wanneer hij de parallellen ziet met de oude mythe uit de Zulu geschiedenis rond de oer-gangster Nongoloza, kan hij het door Magadien vertelde verhaal begrijpen.

Zijn verhalen van de hoofdpersonen subjectief? Natuurlijk! Maar iemand die voor en vanuit zichzelf spreekt is juist daarom het meest geloofwaardig. De socioloog Jürgen Habermas meent dat veel gevestigde wetenschappelijke kennis geleid wordt door financiële, politieke of andere belangen en daarom ongeloofwaardig is. En volgens de filosoof Michel Foucault maakt het ‘verworpen weten’, de kennis van door de samenleving ‘uitgekotste’ figuren, duidelijk wat wetenschappers *niet* laten zien en hoe ‘de orde van het vertoog’, het in een bepaalde tijd dominante paradigma kennis uitsluit die daar niet in past.

Of data betrouwbaar zijn en of een methode van onderzoek als valide beschouwd kan worden mag afhankelijk zijn van de wetenschapsopvatting van de onderzoeker, maar ook de positie van de respondent speelt een rol. Hebben mensen iets te verbergen, bijvoorbeeld omdat hun een straf boven het hoofd hangt, dan is het misschien beter ze daar niet naar te vragen. Heeft een respondent echter zijn straf uitgezeten en draait het interview niet om de genoemde *whodunnit*-vragen, dan kan hij zeer coöperatief blijken. Het is belangrijk erop te wijzen dat in het onderzoek dat leidt tot een biografie de hoofdpersoon niet slechts een enkele keer wordt geïnterviewd. In een (lange) reeks van ontmoetingen groeit tussen respondent en onderzoeker een aanzienlijke mate van *rapport*.

“Academic criminology generally has little to say about what goes on ‘inside the criminal mind’” (Maruna en Matravers 2007: 430). Deze verzuchting van de gastredacteurs van het themanummer ‘The Jack-Roller’ van *Theoretical Criminology* is helaas volkomen juist. Er mag dan een groeiende belangstelling zijn voor de levensloop van criminelen en er mag dan al geruime tijd moeite worden gedaan om, bijvoorbeeld aan de hand van het rationele-keuzeperspectief, bloot te leggen welke afwegingen criminelen maken, toch blijft de boef zelf op afstand. In de hedendaagse mainstream criminologie kiest men overwegend voor benaderingen die in al hun reductionisme de kern missen. “Gone are the complexities, the conflicts, the contradictions, the insecurities and the confusions that all of us struggle with as vulnerable, sensitive emotional beings, replaced by a sort of ‘stick figure’ of the over-socialized individual or rational actor” (Ibid.: 430). Natuurlijk maakt de boef afwegingen en is hij soms een *homo economicus*, maar hij is ook een bange twijfelaar, een impulsieve adrenalinejunk en al die andere personages... Juist als wordt ingezoomd op het leven van één enkele persoon waarover een grote hoeveelheid en een ruime variatie aan data wordt verzameld, dan komen allerlei losse eindjes aan de oppervlakte (Van Gemert 2011: 215 e.v.). Vanwege al die onvermijdelijke inconsistenties laat het leven van een mens zich beter vatten in verhalen dan dat het is uit te drukken in wiskundige formules.

Verder in dit nummer

De staalkaart van de boevenbiografie bevat levensverhalen in soorten en maten, maar hij kent vooral ook lege plekken. Toch bieden de bijdragen in dit themanummer een mooie verzameling met de nodige variatie.

De ‘gewone’ boef die niet in de schijnwerpers heeft gestaan en niet tot demon of held is geworden, biedt volgens Frank van Gemert een even interessant als voor de hand liggend onderwerp voor criminologen. Mede aan de hand van de biografie van Jan Hoolwerf (Van Gemert 2011) introduceert hij het begrip ‘pose’ en reikt daarmee een concept aan dat zowel oog heeft voor interactie tussen mensen als voor de context waarin dat gebeurt.

Een specifieke dadercategorie komt naar voren in de bijdrage van Wim Huisman over witteboordencriminaliteit. Hij laat zien dat de reeks boeken die hier de afgelopen decennia over is verschenen interessante onderzoeksgegevens biedt. Behalve dat personen uit de wereld van het vastgoed of het bankwezen onder de loep worden gelegd, betoogt hij dat het ook mogelijk is om de ‘biografie’ van bedrijven te onderzoeken.

Borris van der Swaan levert een casestudy van de familie Van D., die met elf zonen de straten van H-stad al meerdere generaties onveilig maakte. Hier gaat het niet om biologische en genetische factoren of sociaal leren die de link tussen familie en een crimineel individu zouden verklaren. Op basis van interviews en geschreven bronnen schrijft Van der Swaan een familiechroniek en stelt zich de vraag: wat is een criminele familie en hoe ontstaat die?

Rein Gerritsen schreef in 2009 het boek *Knockout*, het eerste deel van de autobiografie dat ook zijn verleden als bankrover belicht. Zijn verhaal biedt een intrigerende mix van parallellen tussen het alledaagse leven, criminaliteit en filosofie. Deel twee van zijn autobiografie, getiteld *13 ongelukken*, zal dit najaar verschijnen. In dit themanummer is een hoofdstuk als voorpublicatie opgenomen.

Fiore Geelhoed schrijft een recensie over de autobiografie *Lach met de duivel* van Yehya Kaddouri (2011). Dit is het relaas van een Marokkaanse jongen, die op zijn zeventiende een aanslag voorbereidde op de Israëlische ambassade in Den Haag en als eerste, nog voor Mohammed Bouyeri dus, werd veroordeeld voor een (beoogde) terroristische daad. In zijn verhaal komt zijn radicaliseringsproces naar voren, maar tevens is te zien hoe hij in de gevangenis weer van dat radicale gedachtegoed verwijderd raakt.

Criminologen schreven misschien nog maar weinig biografieën, maar journalisten deden dat des te meer. Het is daarom interessant te weten hoe een journalist te werk gaat. Dat wordt duidelijk aan de hand van het interview dat Joke Harte heeft met *Significant Other* Sytze van der Zee, journalist en auteur van twee boeken over de Nederlandse seriemoordenaars Koos Hertogs en Willen van Eijk (resp. Van der Zee 2003, 2006).

Met deze inleiding hopen wij de context van deze bijdragen te hebben geschetst, alsmede te hebben aangegeven welke meerwaarde het gebruik van boevenbiografieën kan hebben voor de wetenschap.

Literatuur

Abbot, Henry Jack (1981) *In the Belly of the Beast*. New York: Vintage Books.

Arlacchi, Pino (1993) *Leven in de mafia; Het verhaal van Antonio Calderone*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.

Bahara, Hassan (2012) 'Oké Wim, pak ze maar', *De Groene Amsterdammer* 22 maart 2012, pp. 54-55.

Bourdieu, Pierre et al. (1999), *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. Stanford, California: Stanford University Press.

Boyle, Jimmy (1977) *A sense of freedom*. London: Pan Books.

Bovenkerk, Frank (1995) *La Bella Bettien*. Amsterdam: Pandora.

Capote, Truman (1966) *In Cold Blood*. New York: Random House.

Chessman, Caryl (1954) *Cell 2455 Death Row*. New York: Prentice-Hall.

Felson, Marcus (1998) *Crime & Everyday Life*. Thousand Oaks: Fine Forge.

- Foucault, Michel (1973) *Moi Pierre Rivière, ayant égorgé ma mère, ma soeur et mon frère*. Parijs: Mercure.
- Fragoso, Margaux (2011) *Tijger, tijger*. Amsterdam: Bezige bij.
- Gemert, Frank van (2011) *Van prison gang tot tbs; Biografie van een gewelddadig man*. Meppel: JustPublishers.
- Gemert, Frank van (2012) Biografie wordt Etnografie; Hoe interviews over het levensverhaal van een boef uitdraaiden op participerende observatie. *Kwalon* 51 17 (3), pp. 34-40.
- Genet, Jean (1949) *Journal du voleur*. Parijs: Gallimard.
- Gerritsen, Rein (2009) *Knock-out; De zieke ziel deel I*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Hall, Allan (2008) *Monster*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Halsey, Mark & Simone Deegan (2012) Father and son: Two generations through prison. *Punishment & Society* 14 (3): 338-367.
- Hüsken, Marian (2001) *Charles Z.; Ex-autocoureur en hasjbaron*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Hüsken, Marian (2007) *De criminele carrière van Mink K*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Kaddouri, Yehya (2011). *Lach met de duivel: Autobiografie van een 'rotte-appel'-Marokkaan*. Amsterdam: Van Genneep.
- Kampusch, Natascha (2010) *De diefstal van mijn jeugd*. Amsterdam: Arena.
- Klockars, Carl B. (1974) *The professional fence*. New York: Free Press.
- Kok, Auke (2011) *Holleerder: de jonge jaren*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Korterink, Hendrik Jan (2008) *De Godmother in Panama; Thea Moear achter de tralies*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Kray, Charly (1988) *Me and My Brothers*. London: HarperCollins.
- Kray, Kate (2000) *The Twins: Free at Last*. London: John Blake.
- Kray, Reginald (1990) *Born Fighter*. London: Century.
- Kray, Reginald (2000) *A Way of Life; Over thirty years of blood, sweat and tears*. London: Sidgwick and Jackson.
- Kray, Reginald & Ronald Kray (1988) *Our Story*. London: Sidgwick and Jackson.
- Lieshout, Ted van (2012) *Mijn meneer*. Amsterdam: Querido.
- Maas, Peter (1968) *The Valachi Papers*. New York: Putman.

- Maruna, Shadd & Amanda Matravers (2007) N=1: Criminology and the person. *Theoretical Criminology* 11(4), pp. 427-442.
- McVicar, John (1974) *McVicar by himself*. Artnik Media.
- Middelburg, Bart (1992) *De Dominee; Opkomst en ondergang van maffiabaas Klaas Bruinsma*. Amsterdam: L.J. Veen
- Middelburg, Bart (2000) *De Godmother; De criminele carrière van Thea Moear, medeoprichter van de Bruinsma-groep*. Amsterdam: L.J. Veen
- Nellis, Mike (2002) Prose and Cons: Offender Auto/Biographies, Penal Reform and Probation Training. *The Howard Journal* 41(5), pp. 434–468.
- Pearson, J. (1972) *The Profession of Violence: The Rise and Fall of the Kray Twins*, London: Weidenfeld and Nicholson.
- Peeters, Hagar (2002) *Gerrit de Stotteraar; Biografie van een boef*. Amsterdam: Podium.
- Presdee, Mike (2000) *Cultural Criminology and the Carnival of Crime*. London & New York: Routledge.
- Probyn, Walter (1977) *Angel Face; The making of a criminal*. Scoresby: Allen & Unwin.
- Sarte, Jean-Paul (1963) *Saint Genet: Actor & Martyr*. New York: Pantheon.
- Shaw, Clifford (1930) *The Jack Roller*. Chicago: University of Chicago Press.
- Smith, 'Razor' (2004) *A Few Kind Words and a Loaded Gun*. Harmondsworth: Penguin.
- Sools, Anneke (2012) Narratief onderzoek. *Kwalon* 47, 17(1), pp. 27-35.
- Staring, Richard en René van Swaaningen (2010), Naar een kwalitatieve criminologie: De relatie tussen theorie, onderzoeksvragen en methode. In: Tom Decorte & Damián Zaitch (red.) *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Uitgeverij Acco, 33-72.
- Steffensmeier, Darrel & Jeffery Ulmer (2005). *Confessions of a Dying Thief; Understanding Criminal Careers and Illegal Enterprise*. New Brunswick: Aldine Transaction.
- Steinberg, Jonny (2004) *The number; One man's search for identity in the Cape underworld and prison gangs*. Johannesburg: Jonathan Ball Publishers.
- Sutherland, Edwin (1937) *The Professional Thief*. Chicago: University of Chicago Press.
- Swaaningen, René van (2011) Significant Others: Jock Young, in: *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 1ste jrg., nr.0, pp.104-108.
- Taylor, Laurie (1984) *In the Underworld*. Oxford: Blackwell.

Thuijs, Frans (2008) *De ware Jaco; Jacob Frederik Muller, alias Jaco (1690-1718), zijn criminele wereld, zijn berechting en zijn leven na de dood*. Hilversum: Verloren.

Vitale, Giusy & Camilla Costanzo (2009) *Ik was een van hen*. Amsterdam: Mouria

Vries, Peter R. de (1987) *De ontvoering van Alfred Heineken*. Utrecht: De Fontein.

Weerman, Frank & Jan de Keijser (2005) Crimineel gedrag gevolgd tot het 70e levensjaar: nieuwe inzichten uit onderzoek naar de levensloop van daders. *Delikt en Delinkwent* 35(5), pp. 559-567.

Weringh, Koos van (1995) *De zaak Sara Beugeltas*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Zee, Sytze van der (2003) *Zuidwal*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Zee, Sytze van der (2006) *Anatomie van een Seriemoordenaar*. Amsterdam: De Bezige Bij.